

HAYVE b. ŞÜREYH

(حيوة بن شريح)

Ebü Zür'a Hayve b. Şüreyh
b. Safvân et-Tücbî
(ö. 158/775 [?])

Muhaddis, fakih ve zâhid.

Arap asıllı olup Kinde kabilesinin Kahi-
re'de yerleşmiş kollarından Benî Tücb'e
mensuptur. Hocalarının çoğu Ukbe b.
Müslim et-Tücbî, Ebü Hüreyre'nin âzat-
lısı Ebü Yûnus Süleyr b. Cübeyr ed-Dev-
sî, Bekir b. Amr el-Meâfirî ve Yezîd b. Ebü
Habîb gibi Mısır'da yerleşen tâbiîn neslin-
den âlimlerdir. Kendisinden fıkıh ve ha-
dis dersi alanlar arasında Mısırlı âlimler-
den Abdullah b. Mübârek, Leys b. Sa'd,
Abdullah b. Vehb ve İbn Lehîa gibi isim-
ler yer almaktadır.

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebü
Hâtim er-Râzî ve Ebü'l-Hasan el-İclî gibi
hadis tenkitçileri Hayve'nin hadis rivaye-
tinde güvenilir olduğunu belirtmiş, Ebü
Hâtim er-Râzî, onu Mısır'ın ünlü fakihî
Leys b. Sa'd'dan daha üstün gördüğünü
söylemiş, İbn Hibbân da ona *Kitâbü's-
Şikâat* adlı eserinde yer vermiştir. Birçok
rivayeti âlî isnadlı olup bu rivayetlerin bir
kısmı *Kütüb-i Sitte*'de mevcuttur. 144
(761) yılında Mısır valisi tarafından Mı-
sır kadılığına getirilmek istenen Hay-
ve b. Şüreyh bütün ısrarlara rağmen
bu görevi kabul etmemiştir. Hayve 158
(775) veya 159 (776) yılında Mısır'da ve-
fat etti.

Zühd ve takvâsiyle, ayrıca duası mak-
bul bir âlim olmakla tanınan Hayve gös-
terisini uzak bir hayat sürmüştür. Onun
derslerini dinleyen İbn Vehb, ibadetlerini
bu kadar gizli yapan başka bir kimse gör-
mediğini söylemiş, Hayve'yi öven Abdul-
lah b. Mübârek de onun üstün vasıfları-
nın sözle anlatılamayacağını belirtmiştir
(İbn Hacer, III, 70). Hayve'nin, kendisine
verilen yıllık 60 dinar maaşın hepsini evi-
ne gelinceye kadar yoksullara dağıttığı
rivayet edilir. Hayve b. Şüreyh'in devrin
idarecilerine öğüt verecek kadar itibar sa-
hibi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mı-
sır nâiblerinden birine şu tavsiyede bu-
lunmuştur: "Sakin ülkemizden silâhî ek-
sik etmeyin. Çünkü aramızda Kıptiler, Ha-
beşiler, Rumlar ve Berberiler var. Kıpti-
ler'in ne zaman antlaşmayı bozacağı,
Habeşiler'in ne zaman baskın yapacağı,
Rumlar'ın ne zaman ülkeyi istilâ edeceği,
Berberiler'in ne zaman ayaklanacağı bi-
linmez" (Zehebî, VI, 405).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 120; Vekî, *Ah-
bârü'l-kuđât*, III, 332-333; İbn Ebü Hâtim, *el-
Cerh ve't-ta'dil*, III, 306-307; İbn Hibbân, *es-Şi-
kât*, VI, 246-247; a.m.f., *Meşâhîr*, s. 187-188;
Kelâbâzî, *Ricâlü Şaḥîhi'l-Buhârî*, I, 212-213;
İbn Şâhin, *Târîhu esmâ'i's-sikât* (nşr. Abdülmü-
tî Emîn Kal'acı), Beyrut 1406/1986, s. 109; İbn
Mencüye, *Ricâlü Şaḥîhi Müslim*, I, 178; Yâkût,
Mu'cemü'l-büldân, II, 16-17; İbnü'l-Esir, *el-Kâ-
mil*, VI, 35-36; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI,
404-405; a.m.f., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 185-186;
İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 69-70; Süyûtî,
Ṭabaḳâtü'l-huffâz (Lecne), s. 86-87; İbnü'l-İmâd,
Şezerât, I, 243; Zirîklî, *el-A'lâm*, II, 331.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

HAYYÂM

(bk. ÖMER HAYYÂM).

HAYYÂT, Ebü'l-Hüseyn

(أبو الحسين الخياط)

Ebü'l-Hüseyn Abdürrahîm
b. Muhammed b. Osmân el-Hayyât
(ö. 300/913 [?])**Mu'tezile'nin
Bağdat ekolüne mensup
kelâm âlimi.**

Kâdî Abdülcebbâr ve İbnü'l-Murtazâ'n-
nın Mu'tezile'nin sekizinci tabakası ara-
sında zikrettikleri (*Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile*,
s. 296; *Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile*, s. 85) Hay-
yât'ın doğum ve ölüm tarihleri kesin ola-
rak bilinmemektedir. 234'te (848) vefat
eden Ca'fer b. Mübeşşir'e yetişip bazı so-
rular sorduğu (İbnü'l-Murtazâ, s. 76) ve
273 (886) yılında doğan Kâ'bî'nin hocası
olduğu dikkate alındığında onun 220'den
(835) önce dünyaya geldiği ve 300 (913)
yılı civarında öldüğü tahmin edilebilir. Ni-
tekim Kâ'bî, 290'da (903) yazmaya baş-
ladığı (*Eir.*, I, 360) *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn*
adlı eserinde Hayyât'tan o sırada ha-
yatta olduğunu ifade eder tarzda söz et-
mektedir (*Zikrû'l-Mu'tezile min Maḳâlâ-
ti'l-İslâmiyyîn*, s. 74).

Yûsuf b. Mûsâ el-Kattân'dan hadis öğ-
renen Hayyât'ın hocaları arasında özel-
likle İsâ b. Heysem es-Sûfî ve Ebü Mücâ-
lid Ahmed b. Hüseyin ed-Darîr zikredilir.
Hadis, fıkıh, kelâm ve tefsiri iyi bilen, ger-
çekleri başarılı bir şekilde ifade eden,
doğru bildiği yolda yılmadan yürüyen ve
uğradığı sıkıntılar karşısında sabreden
bir kimse olarak tanıttığı Ebü Mücâlid
(*Kitâbü'l-İntişâr*, s. 77), Hayyât'ın fikrî şah-
siyetinin oluşmasında büyük çapta etkili
olmuştur. Hayyât kelâmcıların görüşleri
hakkındaki geniş bilgisiyyle temayüz et-

miştir (İbnü'l-Murtazâ, s. 85). Nitekim
yaptığı nakiller sayesinde ilk dönemdeki
birçok kişi, fırka ve konu hakkında bilgi
edinmek mümkün olmaktadır (*Kitâbü'l-
İntişâr*, bk. İndeks, s. 145-151; ayrıca bk.
Kâdî Abdülcebbâr, *Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile*,
s. 228, 269-270, 283-284, 299). Bunun yan-
nında Hayyât hadis ve fıkıhta da söz sa-
hibi kabul edilmiş, bu özelliği dolayısıyla
Şâfiî fakihî Ebü'l-Abbâs İbn Süreyc, Mâli-
kî fakihî İbn Müntâb el-Kerâbisî ve Zâhi-
riyye mezhebine mensup İyâzî gibi âlim-
ler, aradaki mezhep farkına rağmen ken-
disinden faydalanmışlardır (Kâdî Abdül-
cebbâr, *Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile*, s. 301).

Hayyât'ın yetiştirdiği talebeler arasın-
da en meşhuru Kâ'bî nisbesiyle anılan
Ebü'l-Kâsım el-Belhî'dir. *Maḳâlât* başta
olmak üzere bütün eserlerinde hocasın-
dan faydalanan Kâ'bî, üstün kabiliyeti
sayesinde daha öğrenciliğinde Mu'tezile
çevrelerinde ün yapmış, bu sebeple Hay-
yât'ın özel ilgisine mazhar olmuştur. Öy-
le ki, Kâ'bî'nin Bağdat'ta öğrenimini ta-
mamlayarak memleketi olan Horasan'a
dönerken Basra'ya uğrayıp orada Mu'te-
zile ekolünü temsil eden Ebü Ali el-Cüb-
bâî ile görüşme isteğini Hayyât'a bildir-
diği, ancak Hayyât'ın Kâ'bî gibi kabiliyet-
li bir öğrencisinin yalnız kendisine bağlı
kalması ve herhangi bir şekilde Cübbâî'nin
öğrencisi olarak tanınmaması için bu-
na izin vermediği rivayet edilmektedir.
Kâ'bî Horasan'a gidişinden sonra da Hay-
yât'la irtibatını devam ettirmiş ve ba-
zı konularda görüşüne başvurmuştu-
r (a.g.e., s. 296-297; İbnü'l-Murtazâ, s. 87-
88).

Hayyât, Mu'tezile'nin çalkantılar içinde
bulunduğu ve mezhepten kopmaların
başladığı bir dönemde yaşamıştır. Mez-
hepten ayrılan kişilerin Mu'tezile'ye ve
daha da ileri giderek İslâm'a saldırmaları
III. (VIII.) yüzyıl Mu'tezilîler'ini hare-
kete geçirmiştir. Nitekim bu dönemde
ayrılanlardan sadece İbnü'r-Râvendî'nin
eserlerine karşı Mu'tezile mensupların-
ca kırka yakın reddiye kaleme alınmıştır
(Ess, *Theologie und Gesellschaft*, VI,
438-441). III. yüzyılın sonlarında Bas-
ra ekolünün başında Cübbâî, Bağdat eko-
lünün başında Hayyât vardı. Bişr b. Mu'-
temir'le başlayan Bağdat kelâm gelene-
ğinin içinde yetişen Hayyât, *mihne** ola-
yından sonra giderek yayıflayan Mu'tezi-
le'yi savunmaya büyük gayret göstermiş-
tir. Bu amaçla yazdığı eserlerden biri olan
el-İntişâr'da, kelâm ilminin inceliklerini
nazar ve mârifet ehli olan Mu'tezile âlim-
lerinden daha iyi bilen hiç kimsenin bu-